

ה ח ו ק ב י צ י ר ת ו

א.

יש טוענים; יצירה מעולה אינה זקוקה לסימני היכר, לחוס שעל פיו תפורש מהותה. והם מוסיפים: אין חוק כללי; יש חילוקי טעמים והכרלי דעות בראיית טיבה של יצירה; אין כוח מכריע בין מפולגים, שיסבע דעתו כמותלפת; טעם טעם והכרעתו. ודרכם שהם מסתייעים בטעמי דורות: הרי יוצרים שבני דורם חשובים ענקים נסתלק דורם שחה ער מתם, נצטמקה; והרי גם היפוכו של דבר: יוצרים גדולים, שבני זמנם לא ראוים כל עיקר ולא הרגישו בגדולתם עליו לשיעור קומתם הטבעית לאחד מהם.

הגיעה השגה אפרך סברה זו, להרי כוח ליקויה. אין היצירה נגלית לכל עין, אלא לעין אמנות-ההסתכלות בלבד. לא שדה מופקר היא היצירה, שכל הרוצה לעד כור בה עובר, אלא ראשות היחיד המבחיין, שראיתו אינה משוטטת אלא תוקרת. רק עינו שלו יפה לראית היצירה, עין אחרת סודמה כרואה. שכן חוקים ליצירה, חוקים ולימוד הם צריכים. כדרך לימוד חזוי רפואה, חוקי משפט. קורא ספר צריך שיטרה על השכלת הקריאה, כשם שכל אומן מורח על אומנותו.

יצירת ש"י עננו, כיצירותיהם של יוצרי אמת בספרות העולם, כופה את הקורא שיהא לומד תוקה, יתפש את הפרויציה שבה, — כי בלעדיהם אין לו הכנה בה.

ב.

אין יצירה ספרותית אמיתית אלא משנה פילוסופית. כשם שהפילוסופיה שואלת למחות החיים, למחות העולם, ושואלת היא באמצעות המדעים השונים, כך גם הספרות. נמצאת הספרות אותה לפי לוסופיה. יש סופרים ששאלות יסוד ער עם יסוד הברואה. סכאציות מידך יציר ותיהם שלא מדעתם, ויש ששאלות אלו

הם להם אלמנט ספרותי גלוי, כשמש, בהר, כעץ, כצפור, וכשמות-אדם. ומכ אוביו. חוק ליצירה הספרותית — תצלומם הנאמן של החיים. ודאי, אין הכוונה לצילום תנועת החיים, לסימני החיים החיצוניים, לעלילותיהם, אלא לצילום הייחנצת שבתנועה. צילום לעמוס, הודר משוכלל — המגלה את הפנים שבפנים החיים. כדרך כל רמטן, כפרויציה שלו. הרואה כאכן הנופלת מן הגג ומתוצת ראשו של אדם אינו מהרהר כדי ראייה בחוק-הנפילה. אולם המתכוון באותה אכל נופלת מהרהר בחוק, יודע בו ואם הונה הוא — הוא גם רואה אותו ואם תונה הוא — הוא גם מראה אותו. הוא רואה אותו ומראה אותו כמשולב בהר קים אחרים, שהם למעלה מראיית-יוס. הראייה למעלה מזו, ההסתכלות למעלה מזו — אתה למד אותה גם בספר רות היפה ספרות זו, אם מעולה היא, אין היא יכולה לתאר חיים כדבר מטיים, אלא כחלק קמו מתוך הכלל הסבור, שהאדם מתפש רדך למצוא את יסודותיו. אין דבר מושלם, מופרד, אלא הוא בתוך הכלל הגדול, חלק ממחוחת. כשם שאין טיפת מים עולם בפני עצמו אלא מהותה היא כמהות המים שבאוקינוס הגדול. מסגולתה של יצירה בספרות שהיא מגלמת בתוכה היקף כל עצם על כל ממריו: היא חייבת להיות רבת צדדים ככל עצם שבחיים. לדוגמה, הצבע הירוק. לכאורה מהותו אינה אלא בצבעו. אך לאמתו של דבר, מהותו גם שפת, קרקע, מהותו גם משפל, כבדול. יצירתו של ש"י עננו, כיצירותיהם של היוצרים הגדולים בספרות העולם, מגלמת בעצם את כל צדדיו, הניבונים שביצירותיו קבועים בתוך האתמוספרי רת של כל כדור הארץ ושעל ראשיהם

נושבת רוח כל עולמית (אם כי סגנון חייהם הוא מיוחד במינו, סגנון חיי יש ראל והיאור שספרו). ראשית החיים היא לפני התיאור והתיאור ואחריתם לאחר התיאור; אור; הם קמע של העולם. ואח על התי שעננו נוהג להתחיל סיפוריו מתחתלתם, ולספר תולדות הניכורים ומסימם (שלא בספרות המודרנית), אין ההתחלה והסוף אלא קטעים ממה שהיה וממה שיהיה. "תם, מעשה הירשל ומעשה מינה, אבל מעשי בלומה לא תמו" (סיפור בשופט). וביחוד הסיום: "תם ולא נשלים" ("הגידה").

נבאר: חוק ביצירה בספרות — החיים המתוארים נפעלים, הם נתר פסים במהלכם, בתנועתם המונעת על ידי כוח מניע. גיבורי שפספיר והעלילות המתוארות במחזותיו נתגנים לכוחות עליונים שולטים. תאמר: גורלה של נפש אהת או אחרת נובע ממחוחתה היא (רצונה, אפיה), אבל לא תוכל לומר, כי גורלה גם מוכרע ממנה. הוא מוכרע מוחות שמתוצה לה. אילוץ כוחות אלו לא היתה מרגייה לא בעולם ולא ביצירותיו של שפספיר. כוחות אלה שולטים באדם להרע עמו או להטיב עמו. גם ביצירותיו של מו לייר כופים כוחות אלה רצונם על החיים. אילוץ משחק הכוחות, הלועז לאדם ומעמידו נלעם, לא היינו צוחקים לקטניות של החיים. אפילו דון קישוט, הידוע כלוחם יותר מרי, כלוחם ללא צורך, זה האיש הפעיל, אינו אלא נפעל. מום שבו ראות רוב אויבים, הוא שרוחפו כקיסור לפעולה. ואילו רוס מויצ בססיל, האין גיבורו נפעלים? ומה רסקולניקוב, קרמובים, האירוט, אדונים הם לעצם? נפעלים הם — כלי שימוש בידי הכוחות המפעילים. כל שכן — גיבורי

פסקה: הם כולם קבועים בתוך המס-רת של השולט העליון. הכוח החיצוני, העליון, הוא פרויציפ ביצירותיו ("המש" פט", "פספס", "הדין", "הגלגול", "אמן הרעב", "מושבת העונשין", "יוזפיה הזמרת" וברומה).

אם ביצירותיהם של אלו שהוכרנו ישל אחרים אפשר לגלות את החוק הזה לאחר הסתכלות ממושכת, לאחר הקירה יסודית, הרי קל לגלותו ביצירותיו של עננו: סגנון יצירתו — סגנון היהדות המסורתית והכוח המפעיל — הה שג-חה העליונה (ההשגחה העליונה של אלו אלמנט ספרותי, כפילוסופית תיים של גיבורי הסיפורים ולא כפרויציפ פרמי של המתכר). קל לגלות את החוק של הכוח העליון השולט ביצירותיו, כי נושאי סיפוריו הם הרוח העממית, על השקפתה הפילוסופית, המדברת על גורל, על מול. אך לפעמים מתגלה הרוח במי סורה, במעמד. והרי דוגמאות מעטות לדרכי גילוי של הכוח העליון:

א) ההשגחה העליונה: אבל עדיין לא הגיעה שעתו של רבי יודיל שיחורו כדי שתתמלא פסורתו של הרב הקדוש מאפסא בשלימותה, שציוה אותו שיסע עד שימצא שידוך הנון כיון שבקש להפגיע עצמו משליחותו ולחזור לביתו הפך נטע את סוסיו לאחוריהם, לא יצאה שעה קלה ער שהכיר שאינם חוזרים לבורוב — אמר לו רבי יודיל בוא וראה שכל הפינות שאדם פונה לטובתו הן. הרי שהפכת את סוסך כדי שנתזור לברוך כיון שהפכת את הסוסים נמצאנו עומרים בפני פומר רל. למה, כדי שלא נפקיע את עצמנו מפקודתו של רבינו הקדוש מאפסא, ומאחר שהלכנו הסוסים לכאן משמע שאנו צריכים לילך לכאן" (ההכנסת בלה" א', עמ' רנ"א-ב). ומו השמים

בית המדרש הישן

למנוחה הצליחה. אף ר' יודיל היוצא בכתב המלצה יכול היה להיבשל כמנשה היום היוצא בכתב המלצה. מאורעות החיים הם שונים, אך יוצר המאורעות אחד הוא.

ומשום כך משלב ענגון הריאליסמן הדק את הנסים בתוך המציאות כאילו היו גם הם מציאותיות: אם הכוח העליון, שהוא למעלה מהשנתו של אדם, מנהיג ופועל, הרי אפשר שיפעל בעולות הנראות בעיני אדם בבלתי טבעיות, ובעצם: מה ענין בלתי טבעי אתה מוצא בהצלחת חיי יהודים על ידי התחרות לה לסינקה? יש אמנם עוד סיבה לשינוי לוב הנס בריאליסמן: תוכן היצירה — חיבור החיים היהודים הספרותיים, השלמים באמונתם בכל יוכל, ואין ענגון אלא מספר את הרוח הזאת, את שלמות אמונתם.

ה.

ושוב, דעתי שהונח פתח לחולקים: אם אני מתארים את המאורעות מתוך חוק פועל, וסופנו מפעילים את החוק כרצוננו, וכדי למנוע טרנדית אני שולחים טרנדית, חתולת, והם מצילים וכדי להביא טרנדית אני כותבים מכתב המלצה והוא מכשיל — מה גדולה כאן?

הדיון עם החולקים, אלא שחובה להוסיף: האמן הגדול, אמן היצירה, יוצר בראשיתה של היצירה את השליח הטוב, או את השליח הרע, העתיד לפעול בטובה. השליח חי, הוא מזומן לתפיס עידו מראשיתו. כשם שהאיל שהציל את יצחק מוכן היה ומזומן מששת ימי בראשית כך מוכן היה ר' זרח הטרנדול מראשית הסיפור "הכנסת בלה", שהוא יציל את רבי יודיל, ומי יששם לב למשיח חיי הפרנס הגדול בתחלתו ליסונקה ותמה על כך, רואה בעליל, שהתחלה נוצרה כדי להושיע, ואילו מי שאינו אמן, מושיע הוא, ואין ביצירתו חוק, אלא מקרינת.

ענגון הזכות לנו ביצירתו שאין מקד ריות. המקרינת אינה אלא על גבי השטה, הא מדומה. עינינו קצרות דאי, ראות בחוק מקרינת, ובנקודה גדולה זו אח הוא ענגון ליצורים הגדולים שבספרות העולם. אומר: צורת כתיבתו ונושאי סיפורו הם סגנון, שיש לו חילופים. הנה ב"סיפור פשוט" לא שיד האמן אלא וילון דק מסגנון כתיבתו מקורם. ההכרח הוא בעיקר כמהות המבוססת על חוקיות שביצירה. החוקיות הזאת אינה משתנה. היא עומדת לעולם.

שרגא קרדי

ומכיון שענגון רואה את הכוח העליון הפועל, רואה אותו כהכרה וברעת, מראה הוא את הכוח הפועל בשני צדדיו. מכאן שני חלקים ליצירתו של ענגון. באחד הוא מחאר זכותו של אדם ובאחר אסונה אבדתו. במהותם אין הבדל בין רבי יודיל ובין רבי הנגיה מכאן ובין ר' מנשה חיים מכאן, כשם שאין הבדל ביניהם ובין בן-אורי והירשל ובלומה. כמנשה חיים כן בלומה וכן בן-אורי לא שיחא להם מולם. הם נשארו ענוניים. ורבי יודיל הצליח? לא, ר' זרח הטרנדול הצליח, כשם שהתחלה

בית המדרש הישן

יובלו של ש"י ענגון הג הוא לקחה העברים באשר הם שם, אולם במקלהת החוננים מוצעת כנעימה מיוחדת, רני שה ואינטימיות, שמחתה המיוחדת, שמחתם של בני עירו, הקהילה בוצ"ל. השמחה הזו היא כבתוליה של החיבה, שמשוררה העיר הזו חיבבה בספריו. שמחה העיר בבנה ושמתים בניה.

ועל ראש שמחת העיר אעלה את זכר בית המדרש הישן. וביחוד את אוצר הספרים הגדול שבנו. אוצר זה מיוחד במינו היה, אם בכמות ואם באיכות, נמצאו בו לא בלבד רכרכי בכלי וירדו שלמי בהוצאות שונות, לא בלבד ספרו מדרש ופירוש והלכה, אלא גם ספרו פילוסופיא מתקופת ספרד, ספרו דקדוק, תכנה הגדולה, לא הסרו ספרו מלים בערך השלם ואפילו, "גולה ספר ריין" לפרי סצאת וגם כתבי יד ישינים. בית המדרש הקדום הזה נמצא מצד הכניסה לבית הכנסת הגדול, בנין מפוד אך שנבנה לפני מאתיים וחמש שנים על ידו ארדיכלים מאיטליה, שהנרף פוטוצקי חוסנים לבנות פלטרונ הנכונה והגדול ובני את שני הבנינים.

בית מדרש זה כמבצרים ובדברים של המתננים שבעיר היה, אלה שמרו בו בדיקנות ובשמרנות מנהגם ונוסחם — היו מתפללים עם הצניחה, מקפידים על דקדוקם של דגש קל ודגש חזק. לפני ארבעים שנה ידועה היתה המסורה על שלושה עמודי-התווך של המתפללים וסימנם עשיר יענה עזרת, כלומר, שלשת הזקנים ר' אשר, ר' יענה מלמד ור' איווק, ששקרו ביותר על קריאת שמע בזמנה ושאר כל מנהגי האשכנזים לפי המסורה והשולחן ערוך. כחיה עומדת לפני דמותו של הנבאי הנוח לכעים

בשעה זו כשהמוני-מערציו וחושבי שמו בארצנו ובגלויות שמתים ביובלו ומשנה שמחה בלב עירו ובניה ודאי גם כתלי בתי מדרשות שבה מנטפים אורה. חיה.

דוד ניימן

צעד ועל כל שעל אורכים פגעים מכש לים. הפגעים הם על הרוב באדם, כי בעצמו וענגון שהוא מן, שהננתו על המדונא בהכרה, בחיים, כאילו דרך אנכי, הננה ערינה, עיקר נושאו הספרותיה האנושית שאין בירי אדם לתקנה (אם להעזר בהגדרה של מכס ברוד נאמר: עיקר נושאו אינו האסון הבלתי-אציל, שיש לו הסרה, אלא האסון האציל שאין לו הסרה בכוח האדם). כלומר ענינו חישוב הבהות הפועלים, גילוי הבהות העליון השולט בעולם, המנהיג להרע עם איש ולהיטיב עמו.

בית המדרש הישן

ובניו של ש"י ענגון הג הוא לקחה העברים באשר הם שם, אולם במקלהת החוננים מוצעת כנעימה מיוחדת, רני שה ואינטימיות, שמחתה המיוחדת, שמחתם של בני עירו, הקהילה בוצ"ל. השמחה הזו היא כבתוליה של החיבה, שמשוררה העיר הזו חיבבה בספריו. שמחה העיר בבנה ושמתים בניה.

ועל ראש שמחת העיר אעלה את זכר בית המדרש הישן. וביחוד את אוצר הספרים הגדול שבנו. אוצר זה מיוחד במינו היה, אם בכמות ואם באיכות, נמצאו בו לא בלבד רכרכי בכלי וירדו שלמי בהוצאות שונות, לא בלבד ספרו מדרש ופירוש והלכה, אלא גם ספרו פילוסופיא מתקופת ספרד, ספרו דקדוק, תכנה הגדולה, לא הסרו ספרו מלים בערך השלם ואפילו, "גולה ספר ריין" לפרי סצאת וגם כתבי יד ישינים. בית המדרש הקדום הזה נמצא מצד הכניסה לבית הכנסת הגדול, בנין מפוד אך שנבנה לפני מאתיים וחמש שנים על ידו ארדיכלים מאיטליה, שהנרף פוטוצקי חוסנים לבנות פלטרונ הנכונה והגדול ובני את שני הבנינים.

בית מדרש זה כמבצרים ובדברים של המתננים שבעיר היה, אלה שמרו בו בדיקנות ובשמרנות מנהגם ונוסחם — היו מתפללים עם הצניחה, מקפידים על דקדוקם של דגש קל ודגש חזק. לפני ארבעים שנה ידועה היתה המסורה על שלושה עמודי-התווך של המתפללים וסימנם עשיר יענה עזרת, כלומר, שלשת הזקנים ר' אשר, ר' יענה מלמד ור' איווק, ששקרו ביותר על קריאת שמע בזמנה ושאר כל מנהגי האשכנזים לפי המסורה והשולחן ערוך. כחיה עומדת לפני דמותו של הנבאי הנוח לכעים

השכימו עמם, כדי שהתקיים הבטחתו של הרב הקדוש מאפסא שהקטיף לו לרבי יודיל ששמו יתברך יומין לו שידוך הגון" (עמ' רפ"א). "עכשיו הכיר רבי יודיל שאין דיבור לבטלה. הבל צפוי מראש, מוסף לחיות מוסף לראות" (ספר שני עמ' 57). "וראי גזירת ההכנה היא שחיותנו וצרכינו יהיו תלויים באחרים ואם גזירה היא נכבד" ("והיה העקוב למישור", עמ' צ"ט). ולא בלבד יהודים וראי שמים מאמינים בהשגחה עליונה, בבוח המנהיג המפעיל עולם, אלא אף נכרי, שודד, סמוך לחתיה, מקבל את ההשקפה הזאת ("ביער ובעיר").

ב) כוחו של גורל: "אמר לו נטע לרבי יודיל שכהו יושבים שניהם על הענף רבי יודיל מעשה מיכל אינו יפה בעיני למה. לפי שאדם חייב לשמוח במה שמוכן לו ובל המשנה ידו על התחזונה. אם בעל ענף אתה משיך את סיכך ואם חסיד אתה תתחסר ואם שמש אתה קרא לעבודת הבורא, שבשי עת ליתו של אדם מולו נולד עמו" ("הכנסת בלה", עמ' ר"מ).

ג) כוחו של מעמד הברית (הזרים יחוס וכו') שולטים כגזירה. "אין אדם משתנה על ידו עצמו, דשות אחרים עליו והם עושים עמנו כרצונם. נוהג אתה כדרךך ועושה בת מול-שלושם. פתאום אין מרוצים ממך. מה נרם לך, והלא לא עשית היום מה שלא עשית כל היתים, אלא האמת כן היה, אין אדם נדון לפי מעשיו. רשות אחרים עליונו" ("סיפור פשוט", עמ' קס"ב).

יאמיתו של דבר אין צורך להביא פסיקאות בפי ניבוריו של ענגון המבלי סות בפירוש השקפה זו. כל המאורעות שביצירתו מבוססים על כוח עליון פועל. מכהינה זאת הסיפורים "ענונות", "והיה העקוב למישור", "הב נסת בלה", "סיפור פשוט", "שלוש אחי יות", "ביער ובעיר" ורבים אחרים, כנושא אחד.

ידעתי שהונח למקסרנים מקום לקטר דג: הנפעלים הפסיכולוגיה מונה אותם בין רפוויאופי. הם נפעלים כי אין בכוחם לעמוד לפני הכוחות השולטים. הם משתעבדים ומציינים לתוקים מהם. הדברים האלה היו יפים, אילו לא שלט בעולם אלא האדם בלבד. באמת, טרנדית השיעבוד האנושי אינה אלא חלק ועיר מן הטרנדית הגדולה שבחיים. על כל